

Cây Chuối – Bà Mẹ Quê

Nguyễn Đăng Mừng

(Kính tặng những bà mẹ quê và làng Cổ Lũy của tôi)

Nếu cây tre được ví, được xem như là biểu tượng của sự vững chãi cứng rắn, mang dáng dấp người cha, thì cây chuối ngược lại luôn mềm mại, dịu dàng như người mẹ vậy. Người ta đã ca ngợi nhiều về cây tre, nhưng ít ai nói về cây chuối. Có chăng chỉ lác lõng trong vài câu ca dao thường là buồn bã: “ Gió đưa bụi chuối sau hè ”. Có điều gì đó không công bằng với chuối.

Mỗi lần về làng quê, nhìn những bụi chuối luôn khiêm nhường sau hè nhà, bên chuồng bò chuồng lợn, lại nghĩ về những bà mẹ quê. Trải qua hàng ngàn năm phong kiến, thân phận người phụ nữ bị rẻ rúng, cây chuối cũng mang thân phận như thế, cho mà không nhận. Ở rất nhiều vùng quê Việt Nam, nếu bạn quan sát kỹ thì ít khi chuối được trồng trước nhà. Vì sao ư, tôi cũng không biết nữa. Có người giải thích với tôi rằng “ tiền đàn ông bất khả thụ ba tiêu ” (Trước nhà thì không được trồng chuối), hoặc là “ chuối sau cau trước ”. Người ta sợ cây chuối mang nhiều điều xui xẻo chẳng! Lại liên tưởng đến hình ảnh người mẹ, người chị, mỗi lần đến nhà bà con hàng xóm, không bao giờ các người ngồi căn giữa. Hay là cây chuối chỉ có giống cái, không chồng mà có chửa.

Chuối khoe rằng chuối đồng trinh
Chuối ở một mình sao chuối có con

Nhớ lại những năm tháng còn ở làng quê, trong lúc cha ngồi đánh cờ tướng uống trà với bạn bè, thì mẹ ngồi ở nhà dưới, bên chuồng heo xắt chuối. Tiếng xoàn xoạt của nhát dao hòa trong tiếng kêu đói của bầy

heo. Những lát chuối trắng nõn nà mà bạn có thể xếp ra chơi đồ hàng, bạn có thể nghịch với nó bằng cách lấy ra từ tìm lát chuối những khoanh tròn, kéo thành kính đeo mắt. Đôi mắt của mẹ sẽ nhìn xuống cười buồn như thông cảm với hoàn cảnh của con mình, chẳng có món đồ chơi nào ngoài chuối, với mẹ. Nếu lúc đó mà em bé khóc, mẹ sẽ ngắt ngọn lá chuối cuộn lại thành kèn để dỗ em. Âm nhạc đầu đời mà bạn nghe đó là tiếng te - te của kèn chuối sau tiếng hò da diết:

Gió đưa bụi chuối te tàu
Chồng Nam vợ Bắc làm giàu ai ăn

Mẹ cũng có thể tết cho em bé một chiếc vòng toàn bằng dây chuối, buộc giữa hai bụi chuối, vừa mát lại vừa êm.

Mẹ đi chợ. Hai anh em ngồi đợi mẹ về. Những trò chơi lại bắt đầu từ chuối. Này nhé, bạn có thể lấy cọng lá chuối cắt thành khẩu súng trường, phía trên tĩa năm sáu lá, gỡ lên, dùng tay phải vuốt từ sau ra trước, bạn sẽ có khẩu súng nổ liên thanh đấy nhé. Nếu cần đánh võ, thân chuối sẽ là đối thủ mềm mại và ngoan ngoãn để bạn tha hồ đâm đá. Bạn cần đá banh ư, hãy xin chuối một ít lá khô, dùng dây chuối buộc thành trái banh. Nếu bạn khéo tay hãy dùng dây chuối khô nhúng trong nước năm mười phút, tước nhỏ để bện trái banh tròn, đá cũng “kêu” không kém banh da. Trong lúc đùa nghịch nhớ đừng để mũ chuối dính áo, nhất là áo trắng đi học, thì có mà ăn đòn.

Rồi mẹ về, ngoài những thức ăn như ruốc, cá khô, được gói trong lá chuối (không ô nhiễm môi trường như bao ni lông bây giờ), còn quả của bạn không thể thiếu vài ba trái chuối.

Bạn lớn lên cùng chuối, bên mẹ. Mẹ sẽ hò:

“ Được mùa chớ phụ môn khoai
Đến năm Thân Dậu biết lấy ai bạn cùng ”.

Năm đói Thân Dậu thì làm gì có môn có khoai, chỉ có củ chuối đấy thôi. Thân chuối non thì thái ra ngâm nước muối làm dưa. Heo và người đều nhờ vào chuối để sống. Rồi lụt lội ngập tràn thôn xóm, cây chuối sẽ làm bè cứu bạn. Sau một trận chiến làng xóm tan hoang, cháy rụi, cây chuối sau khi làm nhiệm vụ che chắn cho bà con sẽ chết sau cùng vì thân chuối nhiều nước và sẽ là cây mọc lên nhanh nhất để che mát và cứu đói dân làng.

Những ngày hoạn nạn cơ cực sẽ qua đi. Những ngày hạnh phúc sẽ tới. Chuối luôn bên cạnh bạn để chia ngọt sẻ bùi. Ngày tết đến, trên bàn thờ tổ tiên không thể thiếu nải chuối. Nem, chả, bánh chưng, bánh tét đều mát rượi màu xanh của chuối. Ngoài những mâm cỗ giỗ chạp được lót bằng một tàu chuối xanh bên dưới xôi, thịt luộc, chuối chất khế bên trên ; còn bắp chuối sẽ là loại “rau sống” hảo hạng. Bắp chuối đem bóp thẩu với đậu phụng da heo thì trở thành món cao lương mỹ vị. Trong thời buổi rau gì cũng bị ô nhiễm thuốc sâu rầy, có lẽ bắp chuối là loại “rau” tinh khiết nhất. Tôi chưa thấy cây nào mà ta có thể dùng từ gốc đến ngọn, thậm chí còn dùng làm phân xanh, chất đốt như cây chuối.

Bạn muốn dạy em học mà không có giấy để viết ư, hãy xin chuối cho một “trang” lá, trải ra bạn sẽ có một “trang giấy” màu xanh có kẻ dòng đều đặn. Dùng viết bi đã hết mực, bút chì hoặc chiếc đũa vạt nhọn cũng được, viết trên lá chuối bạn sẽ có nét chữ sắc sảo lạ thường. Ông Châu Trí bên Tàu ngày xưa có thể cũng đã dùng lá chuối để viết, lá chuối khô đốt lên làm đèn để học chẳng

Còn ông “ Trần Minh khô chuối ” nữa, cây chuối đã giúp ông vượt qua đói nghèo, những bẹ chuối khô được đóng khổ để qua ngày rét mướt (?)...Cuộc đời khi cùng cực lao đao cũng được ví “ te tua như tàu lá chuối ”.

Bạn đi học đường xa, cha đi làm ruộng tối mới về, mẹ sẽ gói cho những gói cơm bọc trong lá chuối. Cơm nóng bọc trong lá chuối, trưa mang ra ăn với ruốc sẽ cho bạn hương vị đặc trưng để cả đời không quên

nổi. Những nhà hàng cao cấp hiện giờ vẫn dùng bẹ chuối, lá chuối trong các món nướng. Đã có nhiều công ty Việt Nam xuất khẩu lá chuối ra nhiều nước trên thế giới.

Chuối luôn ở bên cạnh bạn từ thuở thơ ấu cho đến lúc nhắm mắt xuôi tay, bạn sẽ được nằm trong chiếc quan tài êm ái ở quê nhà, thăng bằng nhờ vào những đòn gỏi làm bằng thân chuối. Bát nhang cũng được làm bằng thân chuối con, thật tiện.

Tôi có nghe kể về tục lệ ở một vùng quê Quảng Nam, khi người mẹ đang mang thai qua đời, chôn cất xong, gia đình phải trồng bên mộ một cây chuối, cho đến lúc trở buồng người mẹ mới làm tròn thiên chức và mới được siêu thoát. Người “ mẹ chuối ” cũng chỉ sinh nở một lần trong đời rồi chết, thân rục xuống làm phân bón cho những cây chuối con tiếp tục lớn lên để giúp ích cho người.

Tôi có đến thăm ngôi mộ người mẹ của bạn đưa từ Mỹ về, rất ngạc nhiên khi bạn tôi chôn cất mẹ giữa một vườn chuối. Anh ta sưu tầm đủ loại chuối. Nào là chuối già, chuối chà, chuối sứ, chuối cau... Phải kể là hàng chục loại chuối. Sau khi thắp nhang bạn tôi nhìn sâu vào vườn chuối, đôi mắt đầm lệ, anh kể:

-Tôi đưa mẹ tôi sang Mỹ định cư đã được mười năm, vì ở đây không còn ai. Tôi là con duy nhất của mẹ. Người già ở Mỹ thì anh biết đấy, cô đơn lắm. Những năm gần đây bà ốm đau luôn. Thương mẹ quá có lần tôi nói: “ Bây giờ mẹ thích gì con chiều nấy ”. Mẹ tôi nói: “ Mẹ về Việt Nam thì không còn ai, mẹ sẽ ở lại với con cháu đến lúc qua đời, nhưng con hứa với mẹ một điều là phải đưa xác mẹ về làng, và nhớ trồng bên mộ mẹ một bụi chuối ”. Im lặng một hồi mẹ tôi lại nói: “ Ở vườn nhà mình có trồng được chuối không con? ”. Tôi bảo: “ Được nhưng mùa đông sẽ chết ”. Mẹ tôi im lặng, trong mắt bà có ngấn nước. Mùa xuân năm ngoái tôi đi công việc ở Nam Mỹ, đem về một cây chuối con, trồng ở vườn, gần phòng mẹ. Cây chuối lớn nhanh phồng phao lắm. Thân chuối trắng như lông tơ trên da con gái dậy thì. Sáng chiều mẹ tôi ra thăm, có lúc ngồi hàng giờ với cây chuối. Rất buồn khi mấy đứa cháu nghịch rách lá. Mùa hạ rồi mùa thu cây chuối lớn nhanh như thổi. Những búp chuối con cũng nhú lên từ gốc. Tôi đọc được trong mắt mẹ niềm hạnh phúc về ngày đơm hoa kết trái. Năm đó mùa đông đến sớm. Khi cây chuối mới nhú búp thì nhiệt độ ngoài trời thay đổi đột ngột. Tuyết rơi trắng khắp vườn. Sáng ra, như thường lệ mẹ tôi ra thăm chuối. Nhìn cảnh tượng cây chuối vỡ toác, ứa ra màu trắng của tuyết, mẹ tôi đột quỵ và qua đời ngay sáng hôm đó. Trước khi đưa thi hài mẹ về quê, tôi lập một am thờ ngay vị trí cây chuối đã chết, để thờ chuối và mẹ ”.

Bạn tôi khóc, tôi cũng khóc. Tôi nhớ làng quê và mẹ tôi da diết. Tôi tin các bạn từng ở vùng quê cũng cảm động khi tôi kể chuyện này.

Những năm bỏ làng vào vùng Đông Nam bộ, khi thu hoạch chuối thấy người ta phạt ngang thân chuối cho gục xuống để cắt buồng, tôi xót trong lòng. Khi đốt rẫy chuối cũng cháy theo, tôi lại nhớ những năm chiến tranh ở quê nhà. Hồi còn ở bậc trung học tôi rất ghét phải đọc “ Chém treo ngành ” của Nguyễn Tuân. Trong truyện ngắn ấy biết bao thân chuối tội nghiệp gục dưới tay đao phủ. Tôi chỉ đọc một lần mà rờn rợn đến bây giờ.

Khoảng năm 1992 tôi có viết một tạp ghi ngắn trên tờ Tuổi Hồng về lợi ích của cây chuối trong mục “ Tuổi hồng tìm hiểu ” dành cho tuổi mới lớn hiểu về những phong tục tập quán Việt Nam. Bạn bè bảo bài viết xúc động. Còn tôi, tôi vẫn nợ cây chuối đến tận bây giờ.

Tôi có xem một số tranh ảnh nước ngoài, khi mô tả về phong tục tập quán Việt Nam, có rất nhiều tranh ảnh dùng cây chuối làm nền, như là một biểu tượng làng quê chứ không phải cây tre. Người ta nhìn mình như thế. Còn tôi, tôi lại nghĩ, nếu thiếu cây chuối trên đất nước mình thì nền văn hóa lịch sử có khác bây giờ không; biết đâu tính hiền hòa nhân ái của dân Lạc Việt lại không bắt đầu từ cây chuối, từ mẹ.

Mẹ già như chuối ba hương
Như xôi nếp một như đường mía lau.

Nguyễn Đăng Mừng